

Pääkirjoitus

Tieteen kritiikistä ja puolustamisesta

Janne Autto & Maiju Saarreharju

Koronakriisi on tehnyt entistä näkyvämmäksi tieteen ja tutkitun tiedon tarpeellisuuden. Tästä huolimatta julkisissa keskusteluissa tieteeseen on kohdistunut myös kritiikkiä erityisesti tieteen ideologisisiin kytköksiin liittyen. Tieteen kentällä on ihmetelty kritiikin sisältöä. Tieteen kentän ulkopuolella puolestaan on kummasteltu tieteentekijöiden ärhäkkää puolustautumista kritiikkiä vastaan.

Tällaisista etenkin verkkokeskustelujen muodossa käytävistä tiedekriittisistä keskusteluista ei voi vetää suoria tieteen asemaa koskevia johtopäätöksiä, sillä esimerkiksi tiedebarometriin perusteella suomalaiset suhtautuvat tieteeseen varsin myönteisesti ja luottavaisesti – tosin luottamus tieteeseen ei jakaudu väestöryhmissä tasaisesti (Jallinoja & Väliaverron 2021, 5) – eikä tieteen merkitys poliittisessa päätöksenteossakaan ole ainakaan yksiselitteisesti heikentynyt (Syväterä 2020). Lisäksi tiedekriittiset keskustelut eivät ole uusi ilmiö, ja tieteen ideologisista siteistä on keskusteltu myös tieteen kentällä. Esimerkiksi sosiologit ovat käyneet keskusteluja, joissa kommunikaatiossaan tieteen kentän ulkopuolelle suuntautuvaa julkista sosiologiaa on syytetty tieteen rappeuttamisesta ja ideologisuudesta. Pääasiassa tiedeyhteisön suuntaan kommuni-

koivaa professionaalista sosiologiaa on puolestaan kritisoitu metodologisesta fetisismistä ja sisäänpäin käpertymisestä. (Burawoy 2006, 271.) Tästä huolimatta on syytä pohtia, mistä viime aikaisissa tiedekriittisissä julkisissa keskusteluissa on kysymys.

Yhden tiedekriittisen keskustelun avasi huhtikuussa julkaistu *Helsingin Sanomien* pääkirjoitus (HS 2021), joka kommentoi sosialistiopiskelijoiden aggressiivista toimintaa taideellisessa korkeakoulussa ja ”muissa taistolaisten vyöryttämässä oppilaitoksissa” 1970-luvulla. Kirjoituksessa nostettiin esiin myös huoli nyky-yliopistojen politisoitumisesta ja ideologisoitumisesta. Kirjoituksessa todettiin esimerkiksi, että ”[m]itä kauemmas tieteen ytimestä edetään yhteiskunnallisille, humanistisille ja lopulta taiteellisille aloille, sitä vähemmän akateemisessa kilpailussa on empiriaa ja sitä enemmän ideologiaa”. Kirjoituksessa ja erityisesti sen herättämässä vilkkaassa verkkokeskustelussa yliopistojen ja tieteen ideologisoitumisen katsottiin johtuvan varsinkin ”intersektionaalisen ideologian” leviämisestä yliopistomaailmassa.

Tieteen ideologisoitumista koskevat syytökset tuovat mieleen Michael Burawoyn *Sosiologia-*

lehdessä julkaistun artikkelin ”Julksen sosiologian puolustus” (Burawoy 2006). Siinä Burawoy mainitsee, että vuonna 1968 Yhdysvaltain Sosiologiyhdistyksen (ASA) jäsenistä 54 prosenttia ilmoitti vastustavansa Vietnamin sotaa, mikä oli lähellä sotaa vastustaneiden prosenttiosuutta maan koko väestössä. Vuonna 2003 Irakin sotaa vastustavien osuus ASA:n jäsenistössä oli 75 prosenttia, mutta nyt 75 prosenttia koko väestöstä kannatti sotaa. Burawoy:n mukaan ”sosiologian poliittinen painopiste on siirtynyt kriittisen tutkimuksen suuntaan kun taas sen tarkastelema maailma on liikkunut vastakkaiseen suuntaan”. (Burawoy 2006, 261.)

Tieteeseen sen ulkopuolelta kohdistuva kritiikki herättää kysymään, onko tässä tapauksessa kyse tieteen kentän vai yhteiskunnan liikkumisesta. Onko niin, että totuutta tavoittelevana ja eettisiltä lähtökohdiltaan ankkuroituneena tiede liikkuu hitaammin ja ehkä eri suuntaankin kuin muu yhteiskunta, ja siksi tiede ärsyttää ja häiritsee – ainakin joitakin tahoja – entistä enemmän? Tässä tapauksessa syytöksissä tieteen ideologisoitumisesta olisi kyse ennemminkin yhteiskunnan kuin tieteen ideologisesta liikehdinnästä. Tieteen ideologisoitumisesta käydyissä keskusteluissa pyritään usein kyseenalaistamaan ennen kaikkea sosiologian ja sukupuolentutkimuksen tieteellisyys, mikä kertonee siitä, että nämä tieteet osuvat yhteiskunnan muutosta ajavien tai vastustavien pyrkimysten kipupisteisiin. Tieteen kuuluukin tutkia myös sellaisia asioita, joita ei ehkä haluttaisi tutkittavan ja tehtävän näkyväksi sekä joista tietäminen tuntuisi epämukavalta (Valkonen 2018, 11–12). Tiede on esimerkiksi tehnyt näkyväksi luokkajokojen merkityksiä ja vaikutuksia, vaikka monissa keskusteluissa yhteiskuntaluokat on haluttu jopa julistaa kuolleiksi.

Tiedettä ideologisoitumisesta syyttävät kommentit ovat tieteenharjoittajan näkökulmasta hämentäviä siksi, että kommenteissa rakentuvaa

tiedekuvaa on vaikea tunnistaa. Kommenteissa usein paistaa tieteenalajakojen huono tuntemus. Toisinaan esimerkiksi humanistiset tieteet ja yhteiskuntatieteet niputetaan yhteen. Tiedekriittisissä kommenteissa on myös tapana unohtaa, että monilla tieteenaloilla tehdään erilaisiin tieteenfilosofisiin ja tietoteoreettisiin lähtökohtiin sekä tiedonintresseihin nojaavaa tutkimusta. Esimerkiksi kuvaukset sosiologiasta vain yhdenlaisilla aineistoilla ja menetelmillä tutkimusta tekevänä tieteenä ovat kovin kaukana totuudesta. Lisäksi eri tutkimusperinteistä ponnistavien tutkimusten lähtökohdat sisältävät tieteellisissä keskusteluissa vuosikymmenien aikana kasaantunutta tietoa, jota tuskin voidaan uskottavasti haastaa esimerkiksi yksittäisissä verkkokeskustelujen kommenteissa tai sanomalehtien kolumneissa. Tiedekriittisissä keskusteluissa toistuvilla näkemyksillä on paljon yhteistä Arlie Hochschildin (2016) kuvaamien syvätarinoiden kanssa, joiden paikkaansa pitävyyden ei kestä lähempää tarkastelua mutta jotka silti voivat tuntua todelta. Tällaisten tiedettä koskevien syvätarinoiden toivoisi synnyttävän keskustelua esimerkiksi siitä, miten tiedettä voisi tehdä nykyistä monipuolisemmin tutuksi jo ensimmäisen ja toisen asteen koulutuksessa sekä mediassa.

Tiedeväki puolustautui myös loppukeväästä, kun hallitus ilmoitti suunnitelmista kohdistaa tieteseen 35 miljoonan pysyvät menoleikkaukset vuodesta 2023 alkaen. Leikkausten kritisointi on ymmärrettävää, sillä toteutuessaan ne olisivat jatkoa viime vuosikymmenen hallitusten tutkimukseen ja koulutukseen kohdistuneille leikkauksille. Poliitikkojen kommentit, joiden mukaan leikkaukset eivät tällä kertaa kohdistuisi koulutukseen, ovat jälleen osoitus heikosta tieteen tuntemuksesta. Yliopistoissa, joissa opetus perustuu tutkimukseen ja joissa henkilökunta sekä tutkii että opettaa, koulutus väistämättä kärsii tutkimisen edellytysten heikkenemisestä. Lisäksi leikkauksia on kritisoitu siitä, että ne vaikeuttavat tohtoreiksi

valmistuneiden mahdollisuuksia tutkijanuraan. Koska tieteen ja sen tekemisen edellytysten ymmärtäminen on haastavaa, tieteen edustajat ovat ehdottaneet hallituksen tueksi muiden avustajien lisäksi monissa maissa jo käytössä olevaa tieteellistä avustajaa, joka toimisi neuvonantajana tiedettä koskeissa kysymyksissä ja päätöksissä (Enqvist 2021).

Vaikka tieteen puolustaminen on tiedekriittisissä keskusteluissa tulkittu varpaillaan olevan tiedeväen ehkä herkkänahkaisenakin ylireagoitina, näihin keskusteluihin osallistuminen on yksi julkisen tieteen tehtävistä. Nina Eliasophin (2013, 77) mukaan sosiologian yksi keskeisistä tehtävistä on tarkastella kriittisesti arkisia käsityksiä, jotka joskus voivat olla yllättävänkin harhaanjohtavia. Tätä ajatusta soveltaen sosiologien – ja muidenkin tieteenekijöiden – tulee tarkastella paitsi tieteen kentän ulkopuolisia asioita myös tiedettä koskevia käsityksiä ja mielikuvia sekä tarvittaessa kritisoida ja oikoa näitä.

Julkisen sosiologian puolesta puhui myös toukokuussa edesmennyt Merja Kinnunen. Kinnunen toimi *Sociologian* päätoimittajana vuosina 2013–2014. Lisäksi hän oli Westermarck-seuran johtokunnan jäsen vuosina 1996–2001. Vuonna 2020 Westermarck-seura palkitsi Kinnusen pitkäjänteisestä ja esimerkillisestä sosiologisesta työstä. Kinnusta on kuvattu esimerkiksi feministisen sosiologian, työelämän tutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen tärkeäksi tienraivaajaksi (Homanen ym. 2021). Hän puhui sellaisen sosiologian puolesta, jossa yhdistyvät tieteellinen tinkimättömyys ja julkisen sosiologian tehtävään sitoutuminen – myös kriittisillä havainnoilla yhteiskuntaa häiriten. Jäähyväisluennossaan Kinnunen (2019, 89) toteaa, että ”sosiologian lupaus on luoda uskottavia tulkintoja yhteiskunnasta, sen nykyisyydestä, suunnasta ja tulevaisuudesta tieteellisin menetelmin”. Näkemys kunnioittaa tieteen kriteereistä kiinni pitämistä kuin myös

tutkittuun tietoon perustuvaa yhteiskunnallista vaikuttamista.

* * *

Tämän numeron Artikkelit-osion avaa toimituskauden 2018–2019 artikkelipalkinnon voittanut Hanna-Mari Ikonen, joka palaa sivuillemme äitiyrittäjyysilmiötä käsittelevällä artikkelillaan. Äitiyrittäjyydessä on kyse sellaisesta naisten yrittäjyydestä, joka on rinnakkaista tai alisteista äitiroolille. Sen tavoitteena on yhdistää tuottavan työn ja intensiivisen äitiyden vaatimukset tavalla, joka tuo äidin elämään onnen ja tasapainon tunteita. Ikonen tarkastelee ilmiötä uusliberaalin postfeminismin kehyksen läpi analysoimalla Suomessa asuvien äitiyrittäjien haastatteluja. Äidit asemoivat itseään kolmen merkittävän ja usein päällekkäisen diskurssin avulla, joissa työssäkäyvä äiti nähdään parhaana mahdollisena äitihahmona lapsilleen, lasten tarpeet asetetaan äidin kunnianhimon ja saavuttamisen tarpeen edelle tai äidin tarpeet asetetaan lasten tarpeiden edelle, kunhan siitä ei koidu lapselle haittaa. Äitiyrittäjyys näyttäytyy keinona ylläpitää samanaikaisesti uusliberaaleja ja postfeministisiä ideologioita sekä intensiivisen äitiyden ihanteita, ja siinä uusiintuu myös suomalaisesta sukupuolihistoriasta tuttu kuvaus vahvasta naiseudesta.

Määrällisiä ja laadullisia menetelmiä yhdistelvässä tutkimusartikkelissaan Tiina Saari, Tuija Koivunen, Pasi Pyöriä ja Harri Melin tarkastelevat, millaisista seikoista ammattilypeys kumpuaa suorittavassa – sekä usein pienipalkkaisessa ja vain vähän arvostetussa – työssä. Kiinteistöpalvelu- ja teollisuusaloille suunnatun kyselyn kautta kerätty aineisto ja sen analyysi osoittavat, että ammattilypeyden tunteminen on yleistä suorittavan työn tekijöiden keskuudessa. Se juontaa juurensa erityisesti onnistumisista ja omasta ammattitaidosta, auttamisesta ja tarpeellisuuden tunteesta sekä selviytymisestä työssä, joka on raskasta, alipalkat-

tua ja usein myös huonosti johdettua. Suorittavalla työllä ei ole tekijöilleen vain välineellistä arvoa, vaan sillä on arvo sinänsä, ja sen kautta työntekijät voivat kokea vaikuttavansa jopa koko yhteiskunnan tasolla.

Heidi Huilla, Marja Peltola ja Sonja Kosunen tuovat artikkelissaan esiin symbolisen väkivallan toteutumismuotoja huono-osaisten kaupunginosien kouluissa. Bourdieulaiseen luokkatutkimukseen nojaten Huilla ja kumppanit analysoivat koulujen henkilökunnan haastatteluja sisällönanalyttisesti ja etsivät haastattelupuheesta symbolisen vallan tuottamiskeinoja sekä kouluja että oppilaita ja näiden perheitä koskevista kommentteista. Tarkastelu kohdistuu symbolisen vallan tuottamisen lisäksi myös sen haastamiseen. Henkilökunnalta jää usein tunnistamatta koulujen rooli keskiluokkaisuuden normin tuottamisessa ja ylläpitämisessä. Haastattelupuheessa näkyy keskiluokkaisuuteen kasvattavan kouluympäristön ja alempien yhteiskuntaluokkiin kuuluvien perheiden toiminnan välisiä ristiriitoja, jotka juontuvat perheiden puutteellisista pääomista. Henkilökunnan toiminnan keskiössä onkin haastava ja toisinaan yhteensovittamattomalta tuntuva tasapainoilu tilanteessa, jossa olisi tuettava alempien yhteiskuntaluokkien oppilaita ja vaalittava heidän ainutlaatuisuuttaan samalla, kun heitä yritetään keskiluokkaistaa kouluinstituution normin mukaisiksi.

Osion päätteeksi Markku Lonkila, Eeva Luhtakallio, Tuomas Ylä-Anttila, Pertti Jokivuori ja Alexander Semenov esittelevät artikkelissaan oikeuttamisverkostomenetelmää, joka pohjaa Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n moraalisen oikeuttamisen teoriaan sekä Eeva Luhtakallion ja Tuomas Ylä-Anttilan julkisen oikeuttamisen analyysiin (*Sosiologiassa* aiemmin mm. Luhtakallio & Ylä-Anttila 2011). Menetelmän avulla on mahdollista havainnollistaa moraalisen oikeuttamisen kategorioita ja niiden keskinäistä verkos-

toitumista visuaalisin keinoin. Lonkila ja kumppanit esittävät konkreettisen mallin menetelmän käytöstä analysoimalla artikkelissaan *New York Timesissa* käytyä ilmastokeskustelua. Tuloksena on verkostokuvio, jonka solmut havainnollistavat keskustelusta esiin nousseita kategorioita, ja sen linkit puolestaan osoittavat niiden väliset suhteet. Oikeuttamisverkostomenetelmä osoittautuu tarkastelussa monipuoliseksi, sillä se soveltuu kaikkien julkisia kiistoja koskevien tekstiaineistojen havainnollistamiseen.

Kirjallisuus

- BURAWOY, MICHAEL. 2006. "Julkisen sosiologian puolustus." *Sociologia* 43:4, 259–286.
- ELIASOPH, NINA. 2013. *The Politics of Volunteering*. Cambridge & Malden: Polity Press.
- ENQVIST, KARI. 2021. "Poliitikot eivät ymmärrä, mitä tieteen tekeminen tarkoittaa." *YLE* 25.6. <https://yle.fi/uutiset/3-11992210> (Luettu 25.8.2021).
- HELSINGIN SANOMAT (HS). 2021. "Professorin kirja paljastaa vasemmistoradikaalien likaiset tempot." Pääkirjoitus. *Helsingin Sanomat* 3.4.2021 <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000007898507.html> (Luettu 25.8.2021)
- HOCHSCHILD, ARLIE RUSSELL. 2016. *Strangers in Their Own Land. Anger and Mourning in Their Own Land*. New York & London: The New Press.
- HOMANEN, RIIKKA, PÄIVI KORVAJÄRVI, KIRSTI LEMPIÄINEN & EEVA LUHTAKALLIO. 2021. "Sosiologisen mielikuvituksen vaalija ja palkittu opettaja." Muistokirjoitus 22.5.2021. *Lapin Kansan*.
- JALLINOJA, PIIA & ESA VÄLIVERRONEN. 2021. "Suomalaisten luottamus instituutioihin ja asiantuntijoihin COVID19-pandemiassa." *Media & viestintä* 44:1, 1–24.
- LUHTAKALLIO, EEVA & TUOMAS YLÄ-ANTTILA. 2011. "Julkisen oikeuttamisen analyysi sosiologisena tutkimusmenetelmänä." *Sociologia* 48:1, 34–51.
- SYVÄTERÄ, JUUKA. 2020. "Tieteen monitahoinen auktoriteetti. Analyysi eduskunnan uutta lainsäädäntöä koskevista keskusteluista." *Sociologia* 57:1, 44–64.
- VALKONEN, JARNO. 2018. "Johdanto." Teoksessa *Häiritsevä yhteiskuntatutkimus*, toim. Jarno Valkonen. Rovaniemi: Lapland University Press, 9–20.